

**UNIVERSITATEA DE ARTĂ ȘI DESIGN
CLUJ-NAPOCA**

TEZĂ DE DOCTORAT

**EDUCAȚIE ARTISTICĂ ȘI ART-TERAPIE CU
MIJLOACE SPECIFICE CERAMICII**

Doctorand Chirilă Emilia

Conducător Științific

Cercetator științific gradul I dr.Livia Drăgoi

2011

CUPRINS

INTRODUCERE.....	5
------------------	---

CAPITOLUL I

ART-TERAPIA „O PRACTICĂ ÎN CĂUTAREA TEORIEI”.....	20
---	----

1. Delimitarea domeniului de cercetare, precizări categoriale, terminologice și metodologie.....	20
--	----

2. În căutarea originilor străvechi ale unor practici cu efecte terapeutice.....	51
--	----

3. Scurt istoric al educației/art-terapei creative.....	61
---	----

CAPITOLUL II

CERAMICA MEȘTEȘUG, ARTIZANAT, DESIGN, ARTĂ DOMENIU PLURI/INTER/TRANSDISCIPLINAR ȘI APLICAȚIILE SALE ÎN EDUCAȚIA/ART-TERAPIA CREATIVĂ.....	85
---	----

1. Ceramica tradițională românească. Procesul de creație și aplicația în educația/art –terapie creativă.....	85
--	----

2. Validarea meșteșugurilor și designului ca arte. Ceramica în “Mișcarea Arte și Meșteșuguri” – aplicații în educația/art-terapie creativă.....	120
---	-----

3. Manufactura de ceramică –primul proiect medical terapeutic bazat pe ceramică.....	128
--	-----

4. Ceramica modernă. Aplicații în educație și în art –terapie.....	140
--	-----

5. Ceramica postmodernă și creșterea adaptabilității la dinamica socială contemporană.....	184
--	-----

6. Modele instituționalizate pentru utilizarea relației între știință și artă cu scopuri educative și terapeutice.....	218
--	-----

CAPITOLUL III

CERAMICA ROMÂNEASCĂ CONTEMPORANĂ . APLICAȚII ÎN TERAPIA OCUPAȚIONALĂ ȘI ART-TERAPIE.....	239
--	-----

1. Caracteristici ale designului și ceramicii artistice românești aplicabile în educație, terapie ocupațională și art-terapie.....	239
--	-----

2. “Arta concretă” aplicată în educația artistică și în educația/art-terapia creativă.....	260
--	-----

CAPITOLUL IV

NOI METODE DE EDUCAȚIE ȘI ART-TERAPIE ÎN DOMENIUL CERAMICII.....	271
---	------------

1. O viziune contemporană asupra educației și art-terapiei în domeniile-sinteză ale artelor contemporane.....	271
2. Metode psihoeducaționale cu repercusiuni în art-terapie.....	291
3. Cultivarea echilibrului emoțional.....	300
4. Terapia comportamentului și rolul ceramicii în art-terapie.....	314
5. “Atelier deschis” al ceramistului și aplicația sa în art-terapie.....	323
6. Art-terapia de grup - aplicații din domeniul ceramicii.....	342

CAPITOLUL V

APLICAȚIILE EDUCAȚIEI ȘI ART-TERAPIEI CU MIJLOACE SPECIFICE CERAMICII ÎN RECUPERAREA COPILOR ȘI ADOLESCENȚILOR CU NEVOI SPECIALE.....	359
--	------------

1 Aplicațiile art-terapiei/terapiei ocupaționale în tulburările neuropsihice ale copilului și adolescentului. Obiective : stimulare, creativitate, catharsis, socializare.....	359
2 Metode și tehnici generale de educație și art-terapie aplicate autenticității individului. Sudii de caz.....	362
3 Copiii și adolescenții din spectrul autist beneficiari ai ședințelor de art terapie.....	373

CAPITOLUL VI

CERAMICA ȘI OBIECTIVELE EDUCAȚIEI ȘI ART- TERAPIEI.....	390
--	------------

1 Artistul plastic ceramist ca art-terapeut.....	390
2 Ceramica în art-terapia de dezvoltare.....	409
3 Consolidarea imaginii de sine și creșterea stimei de sine, obiectiv comun tuturor cazurilor de art – terapie.....	431

CONCLUZII	470
BIBLIOGRAFIE.....	479
REZUMAT.....	492
CURRICULUM VITAE PROFESIONAL.....	508

EDUCAȚIE ARTISTICĂ ȘI ART-TERAPIE CU MIJLOACE SPECIFICE CERAMICII

REZUMAT

Genurile „majore” ale artelor plastice - pictura, sculptura, grafica - sunt de multă vreme folosite în educație/art-terapie creativă și se bucură de un bogat arsenal de comentarii teoretice, dar sunt foarte puține scrierile care tratează în mod expres și aprofundat tema domeniului ceramicii în cu raporturile sale cu educația și cu art-terapia.

În literatura străină de specialitate există referiri asupra modului în care vasele ceramice se folosesc în receptarea primară, ele fiind folosite cu precădere în stimularea simțurilor gustativ și olfactiv, alături de alte metode de stimulare cu toate simțurile, modelajul sculptural fiind menționat ca stimulator al simțurilor vizual și tactil¹. Posibilitatea utilizării, în educație/art-terapie creativă, a procesului de creație a obiectelor ceramice, omniprezente, familiare în viața cotidiană și în mediul ambiental, nu este studiat în profunzime, noi propunându-ne să abordăm această temă din perspectiva propriei experiențe, de artist ceramist și de practicant al art-terapiei, cu convingerea că artistul art-terapeut trebuie să fie profesionist al unui domeniu al artei, care să stea la baza tehnicilor sale terapeutice.

Ca artist ceramist sunt prin excelență un creator de forme destinate unui ambient, iar în calitate de designer industrial (ale cărui creații sunt finalizate de grupuri calitativ eterogene de persoane, care trebuie coordonate în fazele de execuție - producție pe multiple nivele, pentru a atinge scopul final - cel de realizare cu succes al unui obiect ceramic) m-am confruntat frecvent cu problematica abilităților colaboratorilor, pentru dezvoltarea cărora am apelat la pedagogia artei sau la psihologia designului, a formei, a culorii și, nu în ultimul rând, la pedagogia muncii. Uneori, în diverse echipe trebuiau integrate și persoane cu dizabilități (intelect

¹RODRIGUEZ, Jean și TROLL, Geoff, *L'art therapie. Pratique, techniques et concepts*, Ellebore, Paris, 2001, p. 63

liminar, boli cronice sau persoane aflate în faze diverse de recuperare după diferite boli: alcoolici, depresivi, schizofreni, epileptici etc). De asemenea, abilitățile de comunicare, cu superiorii, cu subalternii sau cu partenerii de afaceri, sunt indispensabile activității unui designer ceramist. Documentarea în domenii specifice ori conexe designului - gramatica formei, psihologia formei și a culorii, psihologia designului, istoria și teoria artei și designului, antropologia, filozofia, sociologia, psihologia, pedagogia, metodică predării ceramicii, psihologia muncii, marketing - s-a derulat astfel cu necesitate de-a lungul întregii mele cariere, iar materialul necesar tratării temei de cercetare doctorală, acumulat în timp, a fost completat și actualizat cu cunoștințe îndeosebi din domeniul art-terapiei, al psihiatriei și al psihologiei-generale și aplicată.

Am început să practic art-terapia în anul 1996, ca voluntar în cadrul Centrului de Sănătate Mintală pentru Copii și Adolescenți, secție a Spitalului de Urgență pentru Copii din Cluj-Napoca (CSM).

Documentarea, activitățile și studiile de caz din cadrul art-terapiei clinice au fost realizate în cadrul unor echipe interdisciplinare care cuprind: medic neuropsihiatru, psiholog, psihopedagog, asistent social, art-terapeut și asistenți medicali – fiecare având un rol specializat. Trebuie să subliniez faptul că în prima fază a activității art-terapeutice este de dorit ca artistul să facă parte dintr-un cadru instituționalizat al practicii artistice, care să ofere o garanție a calității sale de profesionist. În cazul meu aceste condiții au fost respectate, eu fiind atât membră a Uniunii Artiștilor Plastici din România, cât și absolventă a modulului de Pedagogia Artei de la Universitatea de Artă și Design din Cluj.

În anul 2004, în urma unui nou voluntariat, am propus echipei o nouă temă de cercetare, care a devenit tema tezei mele de doctorat, iar din anul 2007 am fost angajată ca art-terapeut la CSM Cluj-Napoca, unde funcționez și în prezent. În anii 2009 și 2010, în această din urmă calitate, am obținut două finanțări din partea Ministerului Sănătății, pentru terapie ocupațională, cu ajutorul cărora am reușit să organizez un atelier pentru terapie multimodală - art-terapie, terapie ocupațională, ergoterapie, terapie ludică, meloterapie - cu metode specifice ceramicii și folosind artele conexe acestora. În perioada de cercetare pentru elaborarea prezentei lucrări, am avut în studiu, la CSM, 132 de cazuri/an, în medie, timp de 3 ani, totalizând 396 de cazuri, și am publicat, în calitate de art-terapeut, rezultatele acestor studii în lucrările evidențiate în CV-ul profesional prezentat în Anexa prezentei lucrări. În

vederea elaborării acestor studii ,care au fost utilizate în elaborarea tezei de doctorat, am selectat cazurile unde art-terapia a avut un rol central în procesul terapeutic (deoarece în unele cazuri a prevalat tratamentul medicamentos, psihoterapia ori logopedia).

Activitatea mea de art-terapeut s-a desfășurat complementar în Centrul de plasament din comuna Jucu, din județul Cluj, unde am lucrat cu adolescenți cu dizabilități severe (heteroagresivi) și autiști, studiile de caz din cadrul activității mele fiind în mod firesc integrate prezentei lucrării. În ce privește utilizarea ceramicii în educația artistică generală, vizând împlinirea de sine și creșterea calității vieții, în elaborarea tezei am valorificat atât cunoștințele dobândite în contact direct cu practicanți de prestigiu (din SUA) ai acestei modalități educaționale specifice, cât și propria experiență, și anume activitatea cu copiii (preșcolari și școlari din clasele primare și gimnaziale) pe care am desfășurat-o în cadrul taberei organizate în Secția în are liber a Muzeului Etnografic al Transilvaniei “Romulus Vuia” și cu studenții (din diferite țări europene) prezenți în atelierul meu de creație în cadrul unui program Erasmus derulat sub egida Universității Babeș-Bolyai.

Pentru a intra în dimensiunea studiului pe care l-am avut în vedere a fost în primul rând necesară definirea unor termeni fundamentali de referință operatorie, pornind de la constatarea că în literatura românească de specialitate nu există o terminologie unitară în domeniul art-terapiei -medicul, de exemplu, utilizează termenul de pacient, psihologul pe acela de client, iar noi, în calitate de art-terapeut, am adoptat termenul de „beneficiar”, deoarece art-terapeutul depistează și folosește abilitățile restante, ceea ce apropie beneficiarul de normalitate. Termenul „beneficiar” a fost acreditat în țara noastră abia în anul 2009, la cea de a III-a Conferință internațională dedicată programelor prin artă pentru persoanele cu dizabilități, organizată la Poiana Brașov sub genericul “Împreună prin artă, pentru persoanele cu dizabilități”.

Însuși domeniul art-terapiei nu beneficiază încă de o teoretizare completă, art-terapia fiind, după cum precizează Judith Aron Rubin, președinta Asociației Americane de Art-Terapie, „încă o tehnică în căutarea unor teorii”² și adaugă

² ARON RUBIN, Judith, *The art of art therapy*, New York : Brunner/Mazel,1984, p.

„...deși dezbateră continuă, aproape toți suntem de acord cu Elinor Ulman asupra faptului că: „art-terapia ar trebui să fie aplicabilă oricărei încercări care face parte în mod original atât din artă, cât și din terapie”. Autoarea evidențiază aici cele două elemente a căror sinteză reprezintă esența activității noastre: artă + terapie, și ne reamintește faptul că arta singură ar putea fi foarte terapeutică și terapia singură poate fi foarte artistică, art-terapia fiind produsul mariajului dintre cei doi parteneri, în care niciunul dintre aceștia nu-și pierde identitatea.

În numeroase centre de cercetare și educație artistică din Europa și SUA, educația artistică care folosește și aplicațiile terapeutice ale artei este denumită prin sintagma „artă adaptativă”.

În literatura românească de specialitate, după cum precizează Vasile Preda³, mulți termeni sunt utilizați ca fiind sinonimi: art-terapie, arta în terapie, ergoterapie, terapie ocupațională, atelier de creatologie, psihoterapie de creativitate. Noi am utilizat o parte a acestor termeni în mod diferențiat, în funcție de obiectivele diverselor tipuri de activități creative, educaționale/art-terapeutice, supuse analizei.

În ce privește sintagma „educație artistică”, în prezenta lucrare ea a fost utilizată în sensul de cultivare a talentului artistic individual, autentic, de dobândire a unor deprinderi, abilități și tehnici individuale, cu scopul formării artiștilor în diferite domenii ale artelor, precum și al asimilării de cunoștințe teoretice și practice din domeniile teoriei, esteticii, criticii și istoriei artelor etc., adaptate capacităților naturale, înnăscute, în vederea exprimării creative non verbale și a dezvoltării expresivității plastice. Plecând de la această abordare, am extins această semnificație terminologică la formarea abilităților de exprimare și comunicare vizuală și verbală, corelat cu dezvoltarea abilităților psihice, emoționale și cognitive necesare practicării artelor vizuale de către persoane din afara profesiei artistice, de toate categoriile și vârstele, inclusiv persoanele cu nevoi speciale.

Educația artistică și art-terapia au în comun faptul că sunt forme de aplicații ale artei care integrează teorii și practici ale pedagogiei artei într-un mediu de sprijin: muzee, galerii de artă, artă ambientală - stradală sau de interior-, natură, săli de clasă, sau studiouri de creație, în care artiștii se folosesc de influențele oferite de mediile

³ PREDA, Vasile, *Terapii prin mediere artistică*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2003, p. 17

specifice practicării artelor, care prin caracterul lor pluri/inter/trandisciplinar, încurajează libertatea de creație, de gândire, de exprimare și imaginația.

Arta în sine presupune existența unui public căruia i se adresează (amatori, finanțatori, experți, critici, cumpărători etc), aceasta fiind o fază de integrare a obiectului creat în realitatea socio-culturală. În acest sens am făcut distincția între “atelierul creativ de expresie”, care implică tehnici, metode și mijloace procedurale ce tind în primul rând spre o finalitate estetică, și “atelierul terapeutic de expresie”, care mizează pe o altă finalitate a artei, aceea legată de autoînțelegere, de auto-îmbogățire și însănătoșire; în acest din urmă context, obiectul de artă este o formă afectivă de comunicare, care servește ca mijloc de înțelegere, dă sens, clarifică experiențele inexprimabile în cuvinte⁴.

Am acordat importanță deosebită participării directe a artistului în educația/art-terapia creativă, recunoscută ca metodă de cercetare științifică, recunoaștere impusă de specificitatea practicii terapeutice. Referindu-se la implicarea directă a artistului vizual în procesul experimental, ca subiect de cercetat, și la relația acestuia cu educația și art-terapia creativă, Shaun McNiff consideră că aceasta „este o extensie a practicii sale...implică transfer și contratransfer și alte nuanțe subtile aflate în continuă schimbare, provenite din procesul experimentat...Științele recunosc rolul observației în cercetare. Se poate concluziona, referitor la participarea personală a artistului la experiment în cercetarea din art-terapia creativă, ca fiind necesară și condiționată de practică”. În cazul practicării art-terapiei, artistul și beneficiarul nu pun problema dacă „sunt suficient de bun”; se elimină judecățile de valoare, importantă fiind plenitudinea exprimării spontane⁵. Este vorba despre o abordare adaptativă - toți artiștii care practică art-terapia se bazează pe activitatea lor artistică și au o trăsătură caracteristică comună: sunt în concordanță cu “pragmatismul esențial”⁶, spre deosebire de terapiile prin mediere artistică, unde terapeuții sunt

⁴ MALCHIODI, Cathy A., *The soul's palette: drawing on art's transformative power health and well-being*, Shambhala Publication, Boston, 2002, p.140

⁵ McNIFF, Shaun, *Art –Based Research*, Jessica Kingsley Publishers, London and Philadelphia, 1998, 2009, p.44

⁶ MALCHIODI, Cathy A., *Handbook of Art Therapy*, The Guilford Press, New York and London, 2003, p. 157

nonartiști, dar folosesc limbajul artelor vizuale în evaluare și terapie. Procesul terapeutic din art-terapie se bazează pe creativitatea artistului, care împreună cu cea a beneficiarului se contopesc într-un flux creativ ce este adaptat abilităților și nevoilor beneficiarului. Eficiența actului terapeutic este influențată de calitatea relației de asociere din timpul procesului de creație comun, dintre terapeut și beneficiar, din timpul ședințelor de art-terapie. În acest proces, artistul art-terapeut recurge la mijloace preluate din educația artistică generală pentru a forma deprinderi psihomotorii, în vederea facilitării exprimării nonverbale, astfel meșteșugurile artelor transformându-se în metode terapeutice⁷. În cazul meu folosesc olăritul, tehnici de proiectare și execuție preluate din artizanatul și designul ceramic, tehnici de transpunere în material ceramic, grafica și pictura, ca tehnici de decorare în ceramică, dar și ca tehnici de decorare a mediului ambiental, de relaționare cu mediul natural și artificial, folosind domeniul ceramicii și al artelor conexe acesteia.

În practica terapeutică folosesc și obiecte-jucării sau instalații ceramice din propria creație sau create special, în funcție de diverse categorii de vârste ale beneficiarilor și de abilitățile lor, diferite. În această direcție am stabilit o colaborare cu meloterapeutul englez Kate Bexter, pentru care creez obiecte de ceramică pe care ea le folosește în meloterapie, iar împreună cu Alexia Quin (care are un rol important în dezvoltarea art-terapiei românești, prin inițierea la Brașov a unei linii de studii în meloterapie), experimentez și alte modalități de colaborare. Cu ajutorul jucăriilor de ceramică am îmbinat art-terapia cu terapia ludică, cu meloterapia, cu kinetoterapia, cu dansul, lărgind astfel considerabil aria terapiei multimodale, prin introducerea unor mișcări complexe preluate din procesele de creație și de execuție proprii altor arte atașate domeniului ceramicii.

Ca o componentă a artelor vizuale, ceramica a fost folosită pentru prima oară într-un proiect medical de art-terapie și terapie ocupațională care a debutat în secolul al XIX-lea și s-a derulat la începutul secolului al XX-lea în Statele Unite ale Americii, în cadrul manufacturii de ceramică “Parblehead Pottery”, în Massachusetts. Inițiat pe baza ideilor filantropice din cadrul mișcării „Arte și Meserii”, acest proiect

⁷ McNIFF, Shaun, *Trust the process: an artist's guide to letting go. Creative ability. Psychological aspects. Self-actualization (Psychology). Artist-Psychology*, Shambhala Publication, Boston, 1998, p. 78

are un start neobișnuit: se folosește procedeul de fabricație a produselor ceramice cu scop terapeutic în tratarea bolilor neuropsihice, în special a depresiilor. Acest demers devine un proiect artistic independent în anul 1905, când, sub conducerea directorului artistic A.E Baggs⁸, se definitivează și scopul său terapeutic: acela de a sprijini pacienții să dobândească autoritate asupra mediului și asupra vieții, ca o condiție de realizare a împlinirii personale, de creștere a calității vieții și, în unele cazuri, de integrare socioprofesională.

Într-un spirit asemănător, la Cluj-Napoca, în cadrul Cooperăției Meșteșugărești (ATCOM), a funcționat până în anul 2005 Cooperativa Munca Invalizilor. Din păcate, din lipsă de fonduri, această întreprindere a fost desființată, doar unele ateliere de acest tip funcționând până în prezent în diferite localități ale țării. Pe parcursul redactării tezei, ne-a parvenit și informația îmbucurătoare referitoare la înființarea la Cluj-Napoca a unui centru de terapie ocupațională pentru persoanele cu nevoi speciale, în cadrul căruia sunt utilizate noile tehnici de producere și prelucrare a imaginii, în vederea unei calificări profesionale în concordanță deopotrivă cu abilitățile restante ale cursanților și cu nevoile actuale.

Am atins astfel și o altă rațiune a abordării acestei teme: aceea de a atrage atenția asupra necesității creării unor spații protejate, cu scop productiv, pentru integrare socio-profesională. Eu însămi am constatat că pentru persoanele care necesită un mediu social protejat, art-terapia individuală sau de grup are efecte importante în menținerea și creșterea calității vieții, domeniul ceramicii având și un rol deosebit de productiv în procesul integrării lor socio-profesionale.

Pentru a înțelege rațiunile alegerii acestei teme trebuie să ne referim, de asemenea, la originile comune ale artei ceramicii și art-terapiei. Nu se poate ignora faptul că, din perspectiva necesităților de ordin magic, finalitatea actului artistic implică artistul anonim într-un proces psihologic aparte, sub presiunea căruia ia naștere însuși obiectul creat. Dacă pornim de la constatarea că jocul copilului, la început inconștient, cu materia lutoasă, moale și docilă (pornind de la amprente și

⁸ SOMER, Robin Langley, și RAGO, David, *The Arts And Crafts Movement*, Saraband, Scotland, 2003, pag. 95, 97 despre Arthur E. BAGGS, artist și director al poteriei „Marblehead Pottery”, expert în pictarea manuală și decorarea prin incizare a ceramicii

până la primele figurări în argila sau în nisipul ud), reprezintă o lecție nemijlocită de inițiere în procesul de creație, putem înțelege primul contact cu materialele și procedeele preartă, ce constituie bazele educației/art-terapiei creative care utilizează artele ceramice.

Înainte de a aborda ceramica în raporturile sale cu educația și art-terapia, nu putem omite funcția sacră a artei și relația dintre creație și psihologie. Exisă o similitudine între domeniul ceramicii, al obiectelor făcute prin metamorfoza elementelor primare (pământ, apă, aer, foc) și creativitatea umană, care are ca scop exprimarea sinelui și stabilirea legăturii cu natura și Divinitatea. Din acest motiv, mi-am concentrat studiul asupra perioadelor arhaice din istoria artei, culturii și civilizației, precum și asupra unor aspecte ale artelor populare păstrătoare, prin tradiție, a unor modele străvechi.

M-am concentrat, de asemenea, asupra unor mișcări și curente și asupra unor personalități artistice din perioada modernă și contemporană, a căror viziune dezvăluie o legătură esențială cu perioadele arhaice. Această incursiune în istoria artei universale și românești a fost importantă pentru demersul meu art-terapeutic, întrucât efortul de a desluși mecanismele de creație în artele vizuale (cu o focalizare firească asupra ceramicii), m-a condus la adoptarea unui mod de lucru, în esență postmodern, și mi-a întărit convingerea că numai un artist informat și bun cunoscător poate practica eficient art-terapia creativă.

Referindu-se la ceramică, domeniu al artelor care, prin regândirea tradiției, aduce poteria alături de sculptură, în galerii și muzee, Herbert Read scria în 1964: „Renașterea contactului cu tradiția poate avea o semnificație revoluționară alături de originalitatea stilurilor și tehnicilor”⁹. Lecția pe care o primesc artele de la poterie, ca și de la arta filmului, de la sculptură, sau de la alte discipline ale artelor vizuale, este cea de „simplitate critică a vieții cotidiene”; în această înțelegere ”contextualistă” a poteriei ca „intervenție primară în materie, acțiune umană și simbol... care conține în același timp proiecții multiple în formele de viață și experiențe cotidiene pe nivele care se identifică cu întreaga sa identitate... devine mărturie întregii sale existențe”¹⁰, se găsesc importante sugestii pentru activitatea art-terapeutului.

⁹ READ, H., *The Philosophy of Modern Art*, Faber & Faber, London, 1964, p. 253

¹⁰ RAWSON, Philip, *Ceramics*, Oxford University Press, Oxford, 1971, p. 6

Creația mea de artist-designer ceramist se integrează Postmodernismului, iar viziunea postmodernă asupra corpului uman, ca totalitate, ca temă centrală în identitatea artei ceramicii, ce deschide noi posibilități expresive - de la limbajul simbolic al antropomorfismului, la aprecierile tactile prin folosirea mâinilor în timpul utilizării obiectelor- s-a dovedit eficientă și în planul educației/art-terapiei creative. Prin materialitatea proprie lutului sau barbotinei și apelând la stiluri trecute, se pot exprima înțelesuri și sensuri noi, de recuperare a tradiției și de participare la experiența artistică contemporană. Tradiție, inovație, meșteșug, artizanat, ceramică artistică, design ceramic au conexiuni cu toate domeniile artelor vizuale care coexistă simultan, influențând calitatea mediului. Obiectele de menaj ceramice, ca obiecte-sinteză - meșteșug, artizanat, design și artă - existând și fiind receptabile pe diferite nivele, în funcție de gradul de elaborare, mijlocesc folosirea tuturor simțurilor în receptarea primară din toate timpurile; ceramica ambientală domeniu inter/pluri/transdisciplinar influențează calitatea mediului ambiental. Procesul de creație a artefactelor din acest domeniu cuprinde dinamica psihomotrică a proceselor domeniilor conexe, subordonate dinamicii procesului creației specific ceramicii – olăritul fiind cel mai vechi meșteșug de pe planetă. Fluxul creativ declanșat în timpul olăritului pe roata olarului activează persoana holistic: procesul de creație include dinamica întregului corp, toate domeniile artelor vizuale sunt încorporate abordabil în procesul de creație, care este secvențial, determinat de fazele tehnice, pe nivele de grade de complexitate prin care se urmărește un scop comun: cel de realizare a unui obiect finit aparținând domeniului „artelor focului” (obiectul este ars, decorat și utilizat în diferite ipostaze).

Tema modelajului este tratată mai frecvent ca factor determinant pentru domeniul sculpturii, dar originile comune dovedesc că sculptura și ceramica se identifică în modelaj, iar artefactele modelate în ceramică și sculptură fac legătura cu mediul ambiental. Din perspectiva rolului ceramicii în educația artistică, am dorit să subliniez rolul unic, de neînlocuit al artelor vizuale, în special al ceramicii, în metodele de educație centrate pe pedagogia mediului. De aceea, pentru a-mi putea adecva metodele de lucru la nevoile beneficiarului înstrăinat de natură, am extins studiul meu și asupra unor aspecte legate de pedagogia mediului, studiu care mi-a sugerat metodele de educație a publicului artei, a copiilor, adolescenților, a tinerilor, ca și a persoanelor cu nevoi speciale, în spații naturale sau special amenjate, cu trimitere la natură.

Calitatea relației artist-public, importantă și pentru viitorul artei, poate fi folosită în art-terapie; similitudinile dintre relația artist-public cu cea de co-creație art-terapeut-beneficiar, din practica art-terapeutică, impun studierea rolului artistului în forme de aplicații ale artei care integrează teorii și practici ale pedagogiei artei într-un mediu de sprijin- muzeu ori galerie de artă. Prin această abordare am dorit să atrag atenția asupra necesității înființării în cadrul muzeelor și galeriilor a unor spații permanente, special amenajate pentru educația publicului, a copiilor și a persoanelor cu nevoi speciale.

Plecând de la ideea formulată de J.L.Moreno: “Toate genurile de artă sanctifică spațiul lor de influență și practică, personalizează spațiul de influență asupra psihicului practicanților” (idee aplicată în art-terapia multimodală), mi-am elaborat propria strategie art-terapeutică în funcție de necesitatea de a stabili o relație sensibilă între orizontul cultural al beneficiarului și mijloacele art-terapeutice utilizate, demers în care un rol important revine alegerii spațiului de desfășurare a activității. Alegerea Secției în aer liber a Muzeului Etnografic al Transilvaniei „Romulus Vuia”, din Cluj Napoca, ca studio de creație și educație/art-terapie, nu a fost întâmplătoare, întrucât beneficiarii erau familiarizați atât cu mediul natural, cât și cu cel obiectual (arhitectura tradițională și artefactele), și a contribuit esențial la eficiența activității. Spațiul privilegiat oferit de Secția în aer liber al Muzeului Etnografic al Transilvaniei a favorizat experimentarea cu efecte vizibile educativ/art-terapeutice a unor relații complexe: formă naturală- forma corpului uman- forma obiectelor create de om (în general) și creația formelor proprii (ale beneficiarilor). Este vorba despre forme de legături dintre lumi diferite. În lumea modernă, aceste legături au fost pierdute de mulți dintre noi, generând disociații în mediu, atrăgând după sine un comportament indiferent și mult prea distructiv față de sistemele vieții din care facem și noi parte.

Folosirea naturii ca mediu pentru art-terapie reprezintă pregătirea unor tehnici (proprii designului ceramic și ceramicii artistice contemporane) întemeiate pe aplicarea unor principii de bază ale naturii: biomimetismul, sistemele naturale, procesele ca model, elementele ca surse de inspirație în rezolvarea problemelor, mimesisul, ca imitație a naturii, fie prin folosirea formelor naturale luate din mediu, fie prin amprente ori “ștampile” după forme naturale, fie prin imaginile formelor (fotografii, desene, picturi după natură, forme sculpturale prelucrate, mulaje, etc.). Sunt metode de creație aplicate în educație/art-terapie, preluate din designul ceramic și ceramica artistică contemporană.

În același scop, în situația în care activitatea edicativ/art-terapeutică s-a desfășurat în cabinetul de art-terapie sau în studioul de creație al artistului, am acordat o importanță specială creării unui ambient evocator și stimulat.

Aspirația postmodernă, de a prelungi timpul receptării prin secvențializarea formală a compozițiilor mele de ceramică artistică (coeziunea elementelor fiind obținută prin IDEE) și de a implica efectiv privitorul în procesul creativ, prin care se vizează realizarea unei comuniuni între artist–public/beneficiar, se regăsește și în practica mea educativă și art-terapeutică, ca o metodă personală, centrată pe ceramică, în lucrul cu copiii din taberele de creație și în cabinetul de art-terapie și terapie ludică. A fi „postmodernist” în art-terapie, așa cum vede Shirley Riley¹¹, presupune o renunțare la cunoașterea programată. Pentru art-terapeut este esențial să devină „studentul” clientului și să “învețe de la fiecare client înțelesul situației pe care o aduce”. Prin terapia „co-constructivă” cu clientul, art-terapeutul devine colaborator în activitatea terapeutică. Această poziție a cerut o renunțare la putere și a determinat un salt creativ în relațiile terapeutice.

Artistul, lucrând asupra expresivității, prelungește procesul creativ, care se instaurează pe baza unui parcurs simbolic, finalitatea procesului creativ fiind un obiect „artistic”. Acest parcurs este punctat prin „revelații-indicații de sens”, care sunt mai puțin conștientizări ale semnificațiilor (așa cum se cere în psihoterapiile clasice), cât ale transversalității, ce pune în evidență analogii formale între producțiile, figurile repetiției alienante a subiectului, istoria destinului său și cea a relației transferențiale cu art-terapeutul artist, în cazul art-terapiei. De aici interesul unei psihosemiotici, care să obiectiveze aceste analogii într-o cercetare practică „a posteriori” citează V. Preda pe Darrault-Harris și Klein.

Artistul, primul spectator al operei sale, comunică cu imaginile în devenire, cu sinele, folosește creativitatea și imaginația ca unelte de investigație, învață pe tot parcursul activității plastice despre modul în care creativitatea, imaginația din procesul de „a face artă” poate duce la o înțelegere mai profundă a lumii prin procesul creativ.

Una dintre cele mai evidente dezvoltări în domeniul art-terapiei, de-a lungul

¹¹ RILEY, Shirley Apud ARON RUBIN, Judith, *Art-terapia: teorie și tehnică*, editată de Judit Aron Rubin; trad: Ilinca Halichias- București Editura Trei, 2009, p. 449

ultimului deceniu, a fost reîntoarcerea la atelier și dezvoltarea unei varietăți de abordări bazate pe atelier (ca acelea descrise de Pat Allen, Carl Rogers și Shaun McNiff), care încorporează ideile lui Rudolf Arheim din „Art and visual perception” și mai ales din „Gestalt Psychology and Artistic Form”, la rândul lor înrudite cu estetica informațională a lui Abraham Moles și Max Bense, pentru care informația este o punere în formă. Plecând de la aceste idei, Shaun McNiff a elaborat metoda multimodală din art-terapie, care mi-a influențat decisiv propria strategie educativ/art-terapeutică.

În bolile psihice, care afectează întreaga ființă umană în complexitatea ei biologică, psihologică, axiologică și socială, intervenția practicianului art-terapeut este de mare importanță. Condiția de libertate a individului bolnav fiind mult scăzută față de propria existență anterioară, intervenția terapeutică este de importanță majoră și vizează, în aceste cazuri, creșterea independenței și a abilităților de comunicare. Art-terapia, ca și componentă a terapiei ocupaționale, are ca scop corectarea urmărilor bolii ce a determinat dizabilitatea sau handicapul, dezvoltarea deprinderilor adaptative, pentru ca o persoană cu un anumit grad de incapacitate să-și poată pune în valoare întregul potențial restant, în vederea recuperării (atât pe plan familial, cât și profesional), prin integrare într-o activitate utilă la cel mai înalt nivel accesibil lui.

Metodele terapeutice ale epocii actuale experimentează căi specifice fiecărei arte, de a realiza schimburi interdisciplinare. Ele se conectează la discipline ca psihologia sau psihiatria, antropologia, istoria, religia, pentru a experimenta valorile terapeutice primare ale artei epocii contemporane. De aceea, documentarea în domenii specifice ori conexe artelor vizuale, ceramicii artistice, designului ceramic (gramatica formei, psihologia formei și a culorii, psihologia designului, istoria și teoria artei și designului, antropologia, filozofia, sociologia, psihologia, pedagogia, metodica predării ceramicii, psihologia muncii, marketingul) s-a derulat cu necesitate de-a lungul întregii mele cariere, iar materialul pentru tema de cercetare doctorală a fost completat și actualizat cu cunoștințe îndeosebi din domeniul art-terapiei, al psihiatriei și al psihologiei- generală și aplicată.

De mare importanță sub raportul documentării teoretice și mai cu seamă sub raportul perfecționării propriei metodologii terapeutice, au fost trei călătorii în Statele Unite ale Americii desfășurate succesiv în anii 2004, 2007 și 2010, la Chicago. În cursul acestor stagii de documentare am participat la cursuri, work-shopsuri Open Studio, am vizitat instituții din Chicago specializate în prezentarea artei ca proces în

educație și art-terapie (galerii special amenajate pentru educația publicului, a copiilor ca și a persoanelor cu nevoi speciale). Menționez printre acestea: Muzeul de Artă Contemporană și Muzeul Institutului de Artă, Centrul Cultural, ”The Nomadic Museum” al Universității DePaul, acesta din urmă centrat pe pedagogia mediului. În concepția educativă a acestor instituții se destabilizează accepțiunea tradițională a unor noțiuni și categorii precum artă, expoziție, mediu universitar, dar crește în importanță adresabilitatea artei către public, prin transformarea muzeului într-un spațiu de lucru (atelier de creație) colaborativ pentru comunitate, ca și prin problematizarea esenței cognitive a artei: “Ce se întâmplă când explorezi ideile prin mijloace vizuale ?”

Plină de consecințe asupra perfecționării mele ca art-terapeut și implicit asupra concepției de elaborare a lucrării de doctorat, a fost participarea la cursurile și workshop-urile organizate sub coordonarea lui Pat Allen - Galeriile Open Studio din Evenston - “Connecting with the Creative Process for New & Continuing Students” și “Flourish Studios Envision Gallery” Chicago. Acestea erau acompaniate de expoziții personale ale unor artiști care prezentau practicarea artei ca mod de autointerogare, care duce la împlinire personală, argumentând astfel nemijlocit valoarea terapeutică a artei.

Susținută teoretic de sistematizarea informației din domeniile științifice anterior menționate, disertația mea doctorală s-a întemeiat pe propria practică, deopotrivă în domeniul creației artistice și în domeniul educației/art-terapiei creative.

Preocupările de ceramică artistică cu accentuate teme de ecologie culturală și art-terapie s-au manifestat încă de la începuturile carierei mele artistice. De-a lungul acesteia mi-am propus să provoc creativitatea și libertatea publicului prin metode vizuale, tactile, kinestezice și prin Idee, măbind timpul receptării prin provocarea angajării privitorului pe toate nivelele. Am procedat similar și în art-terapie, pe baza constatării că, dacă în terapie se folosesc lucrările de artă ale terapeutului (când terapeutul și beneficiarul crează împreună sau privesc și comentează împreună reproduceri de artă), se realizează o prelungire a timpului receptării și a focalizării atenției asupra observării obiectelor și activităților, o îmbunătățire a relaționărilor dintre artistul art-terapeut și beneficiari. Am costatat, de asemenea, că prin stimulările operate de către instalațiile ceramice (categorie căreia i se pot subsuma majoritatea lucrărilor mele), se realizează deosebit de eficient atât dezinhibarea privitorului și declanșarea fluxului creativ, cât și creșterea nivelului de înțelegere și aprofundare a

mesajului lucrării.

Universul ideatic propus prin preocupările mele artistice (pe care îl doresc simplu, dar nu simplist), concentrează într-o rigoare expresivă a materiei, nivelele cele mai abstracte, epurate, ale semnificației. Folosesc mimesisul și figura umană pentru a face lucrările mai accesibile și pentru a crește impactul lor psihosocial. De asemenea, mizez pe faptul că privitorul poate să atingă elementele compozițiilor, să experimenteze diferențele dintre texturi și, incitat de modularea și structurarea lucrării, să fie provocat să schimbe locul elementelor pentru a recompu lucrările conform nevoilor sale interioare. În unele ședințe de art-terapie care au loc în studioul de creație personal, permit beneficiarilor să intervină, chiar cromatic, asupra modulelor, activitate deosebit de atractivă pentru copii și tineri.

Prin educația/art-terapia creativă clinică, ca artist art-terapeut, sprijin echipa interdisciplinară în activitatea clinică în fiecare caz în parte, folosesc mijloace specifice art-terapiei, bazate pe procesul creativ și pe inteligența emoțională (individuală sau în grup), intervenind pe tot parcursul evoluției beneficiarului, cu mijloace non verbale, specifice artelor vizuale și altor arte conexe (intervenție multimodală). Am convingerea că artistul plastic cu abilități de comunicare nonverbală, prin înțelegerea orientărilor de expresivitate formală pe care artele le adoptă în dinamica evoluției lor, are, în art-terapia clinică, un rol unic și de o importanță fundamentală în cea ce privește: amenajarea spațiului de terapie (individuală și de grup), asigurarea unui mediu facilitator intervențiilor terapeutice prin utilizarea volumelor și a spațiului exterior în canalizarea tensiunilor psihice în exterior; organizarea unei activități psihomotrice mai încordate și mai susținute (în cazul nostru olăritul) cu importanță în decontractarea psihomotorie - fenomen de bază în tehnicile de relaxare; ajustarea unor materiale din mediu și transformarea lor în obiecte de artă, utilitare și artizanat, pentru a pune în evidență anumite tensiuni interioare și totodată pentru a asigura descărcarea tensiunilor psihice prin fenomenul de catharsis, ce contribuie la creșterea stimei de sine și la reabilitarea dimensiuni socio-afective. Subliniez că, prin antrenare psihomotrică, art-terapeutul contribuie la depistarea prin vizualizare a traumelor, abuzurilor și a cauzelor acestora - în situații de criză-, și la relaxare, dezinhibare- în situații de postcriză. Prin folosirea limbajului nonverbal în depistarea aptitudinilor practice, de autocunoaștere, art-terapia contribuie la orientarea școlară și profesională, la dezvoltarea abilităților manuale, a calităților perceptive, a bunei orientări în spațiu, ca trăsături ale personalității.

Deoarece documentarea, activitățile și studiile de caz din cadrul art-terapiei clinice au fost realizate în cadrul unor echipe interdisciplinare (medic neuropsihiatru, psiholog, psihopedagog, asistent social, art-terapeut și asistenți medicali - fiecare având un rol specializat), în elaborarea lucrării am selectat cazurile unde art-terapia a avut un rol central în procesul terapeutic (căci în unele cazuri primează în terapie tratamentul medicamentos, psihoterapia și logopedia), și am sistematizat studiile de caz- diverse și personalizate- în funcție de caracteristicile beneficiarilor, de metodele art-terapeutice și de obiectivele urmărite. Toate activitățile au fost susținut documentate în fișe, cuprinzând inclusiv imagini fotografice; în întâlnirea zilnică cu beneficiarii, cu reacțiile lor surprinzătoare, necunoscute, am avut permanent în vedere importanța “ființării” beneficiarilor în context cu ceilalți, cu imaginile și cu lumea, i-am privit, nu din punctul de vedere al celor ce caută patologii și simptome, ci ca pe ființe care se autodezvăluie, devenind autocreatoare. De aceea, în centrul atenției mele s-a aflat ceea ce dezvăluie exprimarea artistică a beneficiarului, reținând orice aspect a cărui dezvoltare poate conduce către posibilități de viață noi, sănătoase. Folosindu-mă de potențialul dezvăluit în terapie, am urmărit ca beneficiarii să avanseze către împlinirea de sine și către o viață cu sens, indiferent de gradul de handicap, prin intermediul participării la procesul artistic. Studiile de caz prezentate în ultimul capitol al tezei evidențiază rezultatele obținute sub raportul consolidării imaginii de sine și al creșterii stimei de sine, de fapt obiectivul comun tuturor cazurilor de art – terapie.

Abordarea educației/art-terapiei creative ca artist implicat direct în procesul experimental, ca “o extensie” a propriei practici artistice, reprezintă o experimentare a unei noi dimensiuni a artei, într-un mod explicit mai angajat, după cum și faptul că trec dintr-un context în altul, de la cel al spitalelor de boli mintale, la cel al grupurilor marginalizate social, sau de la contextul propriu copilăriei, la nivelul studenților proveniți din alte țări (în cadrul programului Erasmus), reprezintă o provocare importantă pentru mine ca artist - atelierul personal a devenit pentru mine un loc de întâlnire nu numai cu materialul ceramic (cel maleabil, lutos) în care transpun ideile personale, dar și cu materialului psihic uman, al meu și al beneficiarilor.

În activitatea artistică personală (ce stă la baza educației artistice și a art-terapiei prin mijloace specifice ceramicii), în urma procesului creativ care generează opera de artă, se produc transformările din materialul psihic individual, al artistului și al publicului, iar în cazul art-terapiei, al beneficiarilor, care apoi se materializează

într-un alt proces creativ- individual sau comun, finalizabil sub forma de punere în practică a ideilor (în cazul de față în realizarea lucrărilor de artă, a artefactelor). Este un proces de educație-autodepășire-cercetare-cunoaștere-invenție-creație-execuție, de provocare a ideilor și de punere a lor în practică, proces care, familiar artiștilor, este pus în operă și în activitatea educativ/art-terapeutică creativă, cu scopul de a dezvolta capacitatea de asumare a necunoscutului, de a crește adaptabilitatea persoanei și, în cele din urmă, a calității vieții, obiective comune artei și educației/art-terapie creative.

Documentarea teoretică și efortul de sistematizare a activității mele de art-terapeut în vederea elaborării prezentei dizertații desfășurându-se în consonanță cu propriile investigații artistice, a conferit universului meu artistic o nouă dimensiune – o nouă și mai explicită susținere și motivație. În același timp, dizertația și-a propus o finalitate practică: îmbogățirea și creșterea eficienței tehnicilor educativ/art-terapeutice creative, cu valențe didactice, lucrarea adresându-se programatic tinerilor artiști plastici (în primul rând ceramiști) tentați de practica educației/art-terapie creative.

În redactarea acestui rezumat am utilizat informații oferite de:

1. READ, Herbert, *Modern Sculpture*, Thames and Hudson, London & New York, 1999, p. 136, 157
2. MARK DEL VECCHIO , *Postmodern Ceramics*, Thames & Hudson, New York, 2001, p. 15, 29, 135
3. ALLEN, Pat B., *Art is a way of knowing*, Boston: Shambhala Publications, Boston, 1995
4. MALCHIODI, Cathy A., *The soul's palette: drawing on art's transformative power health and well-being*, Shambhala Publication, Boston, 2002
5. ARON RUBIN, Judith, *The art of art therapy*, New York: Brunner/Mazel, 1984
6. McNIFF, Shaun, *Art Heals. How Creativity Cures the Soul*, Shamballa Boston & London, 2004
7. CSIKSZENTMIHALY, Mihaly, *Flow: The Psychology of Optimal*

Experience, Harper& Row, New York, 1990

8. GOLEMAN, Daniel, *Emotiile distructive. Dialog stiintific cu Dalai Lama consemnat de Daniel Goleman*, traducerea Laurentiu Staicu, Editura Curtea Veche , Bucuresti, 2005

Cuvinte cheie: artist, art-terapeut, educația/art-terapia creativă, beneficiar, proces de creație, flux creativ, materie lutoasă, olărit, artefact, obiecte sinteză, antrenare holistică, receptare cu toate simțurile, meșteșug, artizanat, ceramică artistică, design ceramic, pictură, sculptură, grafică, arte conexate, terapie multimodală centrată pe ceramică, imaginea de sine, stima de sine, împlinirea de sine, viața cu sens, integrare socioprofesională.